
Søren Kierkegaard i slučaj Adler

Ante Vučković, Split

UDK: 231.74
1 Kierkegaard, S. A.
Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Søren Kierkegaard vrlo se intenzivno bavio slučajem Adolfa Petera Adlera, koji se u uvodu u svoje objavljene propovijedi pozvao na iskustvo koje je nazvao izravnom objavom. Ovaj rad želi pokazati o kakvom je iskustvu riječ. Potom, koji su razlozi nagnali Kierkegaarda da se najprije pozabavi slučajem Adler, a potom zbog čega se odlučio ne objaviti već završeni tekst. I, konačno, rad pokazuje koji su kriteriji razlikovanja fenomena objave od obmane ili smušenosti.

Kierkegaard je među filozofima umjetnik zavodjenja. U *Ili – ili*, tom prvom djelu po kojem je postao poznat i prepoznatljiv, posvetio mu je veliku pozornost.¹ Zavodjenje je igra. Jezikom i smislom. No, zavodjenje počinje tek u trenutku u kojem onaj tko je meta zavodjenja pristane na igru. U *Dnevniku zavodnika* Kierkegaard kaže kako je “ući u dušu djevojke umjetnost, a izići iz nje vrhunsko djelo”.² Sve dok ne pristane kao da se ništa nije dogodilo, kao da igra nije započela. Trenutak pristanka njezin je početak. No, to je istodobno trenutak u kojem je sasvim jasno kako je zavodjenje počelo puno ranije, bolje rečeno, kako je moglo početi ranije.

Poziv je snažno iskustvo susreta s dotad nepoznatim iskustvom Božje volje. Nije više riječ o Božjoj volji izrečenoj u Pismima, liturgiji ili općim vjerskim normama, nego o osobno doživljenom zovu. Riječ je o zovu na ostavljanje uigrane

¹ Søren Kierkegaard, *Entweder / Oder, 1/ 2*, *Das Tagebuch des Verführers*, GTB Siebenstern, Köln, ²1986.

² *Isto*, str. 397.

svagdašnjice i okretanje životnoga smjera. Poziv ne postoji sve do trenutka dok pozvani ne pristane na zov i ne odgovori mu. Tek odgovor na zov, odziv, zov čini pozivom. Odgovor doduše dolazi nakon zova, ali tek pristanak na zov pokazuje narav zova i postaje pozivom. Trenutak pristanka na poziv istodobno je i trenutak otkrića da se zov događao puno ranije negoli se dogodio pristanak. Događao se, ali nije bio prepoznat kao zov. Tek mu je odgovor dao jasne obrise zova.³

Što vrijedi za zavođenje i poziv, vrijedi i za objavu. Tek odgovorom i pristankom počinje objava. Objava, naravno, prethodi odgovoru na nju, Božji govor prethodi ljudskom odgovoru, ali tek ljudski odgovor na objavu pokazuje objavu kao objavu. Odgovor na objavu je vjera. Prije odgovora na objavu, prije vjere, objava kao da se nije dogodila. Pa ipak, trenutak početka vjere otkriva kako se objava dogodila puno ranije, kako je mogla biti prihvaćena daleko ranije.⁴

Objava dolazi bez naše inicijative. Ne možemo je izazvati i ne možemo je proizvesti. Kada se dogodi, ne može se provjeravati, jer se ne može ponoviti. Izmiče našim uigranim znanstvenim procedurama provjere i principijelne dostupnosti svakome. Pa ipak, objava u sebi nije skrivenost i nije dostupna samo iniciranima. Objava je bitno upućena na vjeru, dakle na odgovor objavi.

Objava je objava Boga, a ne nečega drukčijeg od njega. Objava je samoobjava Boga. No, ako se objava pokazuje tek u odgovoru na nju, kako je moguće razlikovati objavu od privida objave, istinsku objavu, to jest realno, objektivno, povijesno dogođenu objavu od umišljene, lažne, neistinite objave?

Kada govorimo o lažnoj objavi, ne mislimo ponajprije na to da netko laže o tom da je imao objavu, što nikada nije isključeno kao mogućnost, budući da ljudski jezik u sebi krije sposobnost laži. Mislimo ponajprije na obmanu. Ona je teža od laži. Pod obmanu može potpasti onaj tko misli da ima

³ Usp. Samuleov poziv opisan u 1 Sam, 3, 1-22. Upućujemo i na naš rad, *Esej o pozivu*, Služba Božja 1, 1997., str. 69-85.

⁴ Vidi sjajnu fenomenološku analizu poziva koji se pokazuje u odgovoru na poziv u Jean-Luc Marion, *Étant donné*, puf, Paris, 2005., str. 390 ss., gdje autor analizira Matejev poziv preko Carravaggiova platna.

objavu. Principijelno prihvaćanje mogućnosti objave izlaže nas i mogućnosti obmane. Kako biti sigurni da nismo prevareni?

Postoji li način razlikovanja objava? Nekoliko elemenata čini se važnim već od samoga početka. Najprije, u kršćanstvu je objava Boga u Isusu Kristu mjerilo svih objava. Isus Krist je Božja samoobjava. Ako postoji ikakva mogućnost neke druge objave, ona se mora moći mjeriti ovom Božjom objavom sebe samoga. Potom, objava se pokazuje ne samo u onom što je u objavi objavljeno, nego i na onom kome je objava darovana. Kao što se zov pretvara u poziv tek u trenutku odziva, tako se objava pokazuje tek u trenutku vjere onoga kome je dana. I kao što je na pozvanom moguće provjeriti poziv tako je na onom kome je objava dana moguće vidjeti učinke objave. Naposljetku, temeljno pravilo odnosa prema bilo kakvoj objavi jest prihvaćanje mogućnosti objave. Stoga se rasprava o konkretnoj objavi konkretnom čovjeku vodi na prethodnom prihvaćanju njezine mogućnosti. Bez tog bi prihvaćanja svaka rasprava o konkretnoj objavi bila besmislena. Tako se pitanja o objavi brzo usmjere na pitanje što o objavi kaže onaj tko tvrdi da mu se dogodila kao i na konkretno opažanje što se događa s onim tko tvrdi da je primio objavu.

Polazeći iz ovih pretpostavki otvara se rasprava o kršćanstvu i autentičnosti, o istovremenosti vjernika s Kristom, o spremnosti na svjedočenje te o spremnosti na odricanje. Ključno pitanje je služi li primatelj objave objavi, odnosno onome tko mu se objavio ili se objavom služi u svoje svrhe.

Navedeni nam elementi mogu pomoći da se susretnemo s jednom objavom, s jednim slučajem u kojem jedan pojedinac kaže da mu se dogodila objava. Riječ je o slučaju Adler, s kojim se susreo Søren Kierkegaard. Nakana ovog rada je osvjetliti pitanje kako se Kierkegaard susreo s objavom Adlera i kojim kriterijima je prosudio o objavi na koju se pozivao Adler.

SLUČAJ ADLER

Pastor dr. Adolf Peter Adler izdao je 1843. knjigu povijesti i govora. U predgovoru tvrdi da su nastali "uz

neposrednu pomoć Duha". To je ključna Adlerova tvrdnja o primljenoj objavi.

Adler je rođen 1812. u Kopenhagenu. Godine 1836. položio je završni teološki ispit. Nakon toga odlazi na duže putovanje u inozemstvo s namjerom da studira Hegelovu filozofiju. Rezultat je disertacija s naslovom "Izolirana subjektivnost u svojim najvažnijim formama I", koju objavljuje 1840. Nastavak, premda najavljen, nije objavljen. Iste je godine objavio i tekst protiv H. N. Clausena, autora knjige "Hermeneutika Novoga Zavjeta". Glavni Adlerov prigovor odnosi se na odveć sužen prikaz Hegelove filozofije i određenu površnost prosudbe.

Početak 1841. Adler je imenovan pastorom u dva mala mjesta, Hasleu i Rutskeru kod Bornholma. Iste je godine na Sveučilištu u Kopenhagenu držao predavanja pod naslovom "Popularna predavanja o Hegelovoj objektivnoj logici", a sljedeće ih godine objavio.

Biskup Mynster ga je posjetio 1841. i u privatnom pismu svojoj ženi Adlera opisao riječima koje nisu skrivale veliko priznanje Adlerovu radu i zalaganju. Slično je mišljenje zapisao i u knjizi posjeta.

Dok je radio na Hegelovoj subjektivnoj logici Adler je doživio obraćenje koje će ga odvesti od Hegela. U prosincu 1843. dogodilo se nešto što je Adler opisao u predgovoru svojoj knjizi *Neke propovijedi*. Adler je upao u stanje nadraženo vizualnim i slušnim fenomenima u kojem je mislio da ima izravnu Kristovu objavu. Propovijedi su mu pisane sažetim stilom. Obilježene su ortodoksnim navještajem Isusa. I u njima i u kasnijim spisima neprestano je prisutan dualizam. U malom spisu *Studije*, što ga je objavio iste godine, Adler opisuje duh, tijelo, božansku i ljudsku narav te nastanak zla. Knjiga je napisana jezikom prepunim antiteza i spekulacije.

Godine 1844. Adler je suspendiran od službe pastora zbog svojega duševnog stanja. U župi je bio očito dobro prihvaćen. Jedan dio župljana je, nakon što su saznali za njegovu suspenziju, tražio da Adler i dalje ostane na svojoj službi. Sam Adler je tražio da se osnuje sud koji bi prosudio o njegovu slučaju. Biskup Mynster je odbio jedno i drugo. Godine 1845. postavio mu je niz pitanja među kojima i pitanje priznaje li

da je bio u stanju duhovne zbunjenosti kada je objavljivao svoje spise. Adler je odgovorio da su izrazi koje se napada krivo shvaćeni i da bi mu se trebalo oprostiti ako je neke izraze uzeo prejako. Nakon susreta s Mynsterom Adler je pokušao pojasniti kako se njegovi spisi ne bi smjeli promatrati kao neka nova objava uz već postojeću kršćansku objavu. Biskup mu je predložio mirovinu i ona je odobrena 1845.

Sljedeće je godine Adler objavio četiri knjige. Nakon toga je objavio još nekoliko manjih priča i živio je povučeno do smrti 1869.

Adleru se ključni događaj njegova života dogodio za vrijeme Božića 1842. U uvodu u *Neke propovijedi* Adler piše: "U prosincu prošle godine bio sam gotovo pri kraju posla koji sam nazvao popularnim predavanjima o subjektivnoj logici (...). Jedne sam večeri upravo razmišljao o nastanku zla; tada sam u iznenadnom prosvjetljenju opazio da se pritom ne radi nadasve o mislima, nego o duhu i da postoji i zao duh. Iste je noći našom sobom prohujao užasni glas. Tada mi je Spasitelj naredio da ustanem, siđem dolje i napišem ove riječi."⁵ Nakon toga Adler pojašnjava kako je nastalo zlo. *Predgovor* završava riječima: "Tada mi je Isus zapovjedio da spalim svoj ja i da se ubuduće držim Biblije. Za propovijedi i govore od broja VI. pa do kraja znam da su napisane s pomoću milosti u kojoj je sudjelovao Isus tako da sam ja bio samo sredstvo."⁶

U ljeto 1843. Adler je posjetio Kierkegaarda. Njih su se dvojica poznavali još iz školskih dana, jer su nekoliko godina bili školski kolege. Hans Bröchner priča: "Jednoga dana Kierkegaardu je došao Adler s knjigom koju je objavio i dugo je razgovarao s njim o spisateljskoj djelatnosti njih dvojice. Adler je Kierkegaardu dao do znanja da ga smatra nekom vrstom Ivana Krstitelja, za razliku od sebe samoga, koji je, budući da je primio izravnu objavu, pravi mesija. Još se sjećam osmijeha s kojim mi je Kierkegaard ispričao kako je Adleru odgovorio da je sasvim zadovoljan položajem koji mu je dao. Misli da je vrlo respektabilna funkcija biti Ivan Krstitelj i da on ne teži za tim

⁵ Joakim Garff, *Kierkegaard*, dtv, München, 2005., str. 509.

⁶ Isto.

da bude mesija. Za vrijeme tog posjeta Adler je Kierkegaardu čitao veliki dio svoje knjige: jedan dio svojim običnim glasom, a drugi posebnim šaptom. Kierkegaard je sebi dopustio opasku kako u Adlerovoj knjizi ne može prepoznati novu objavu, na što mu je Adler odgovorio: "Tada ću večeras opet doći k tebi i pročitati ti cijeli tekst ovim glasom (šaptom) pa ćeš tada razumjeti." Kada mi je Kierkegaard pričao ovu priču, jako ga je zabavljala Adlerova slutnja kako bi promjena glasa tekst mogla učiniti značajnijim."⁷

No, Kierkegaardu zabava nije trajala dugo. Pojavio se problem prevelike blizine i prevelike sličnosti, tako da se Kierkegaard osjetio stiješnjenim. Trebao je pokazati razliku, ali tako da ne uđe u izravni sukob s Adlerom, jer je slutio kako bi ih upravo sukob učinio još sličnijima. Međusobni bi ih sukob pred drugima pokazao u većoj blizini nego što bi Kierkegaard to htio priznati i samom sebi, a još manje drugima.

KNJIGA O ADLERU

"Uostalom, sam dobro shvaćam kako je sve skupa čudno. O piscu koji do sada nije nešto posebno čitan pišem knjigu koja sama po svoj prilici neće biti čitana."⁸

Kierkegaard nije objavio knjigu o Adleru. Ona ne spada u popis njegovih djela. Nalazi se u popisu papirâ. Naslov knjige ne potječe od Kierkegaarda. On je inače običavao davati naslov svojim tekstovima kratko prije objavljivanja. No, to ne znači da Kierkegaard ovom tekstu nije posvetio pozornost koju je posvećivao objavljenim tekstovima. Naprotiv, prepisao ga je, doradujući ga, čak tri puta. To je trud koji je Kierkegaard posvećivao samo svojim većim djelima. Prekinuo je gotovo za cijelu godinu sav drugi rad dok je pisao knjigu o Adleru. Razlozi

⁷ Isto, str. 510.

⁸ Søren Kierkegaard, *Das Buch Adler*, u: *Einübung im Christentum, Zwei kurze etisch-religiöse Abhandlungen, Das Buch Adler*, dtv, München, 2005., str. 340.

neobjavljivanja ne leže u nemaru ili manjoj važnosti sadržaja. Što su razlozi neobjavljivanja?

Od svih suvremenika Kierkegaard se najviše bavio Adlerom. Prvi razlog bavljenja Adlerom i njegovom tvrdnjom da je imao objavu valja tražiti u činjenici da je Kierkegaard bio iznenađen i zbunjen Adlerovom izjavom i prizivom na objavu. Kada je čuo za objavu, mislio je "ili je to čovjek kojega trebamo, izabrani koji u božanskoj izvornosti ima novi izvor koji treba osvjehiti troto tlo kršćanstva ili je on... lopov...".⁹

Sve do zadnje godine svoga života Kierkegaard se u svom dnevniku¹⁰ vraćao na Adlera. Možda ni u jednom tekstu nije tako jasan o samom sebi kao u tekstu o Adleru. To je također jedan od razloga zbog kojih se nije odlučio na objavljivanje.

Kierkegaard se osjećao zahvaćenim i zarobljenim Adlerom. Jedno je vrijeme pomišljao da mu se javi i da ga zamoli da povuče uvod u *Nekim propovijedima* u kojemu se pozivao na objavu, a on bi se zauzvrat odrekao objavljivanja knjige o njemu. No, ubrzo se odrekao takvoga pritiska na Adlera. Potom je pomišljao da tekst objavi u manjim dijelovima.¹¹ Tekst bi se tako mogao drukčije čitati i ne bi morao spominjati Adlerovo ime. Ne bi ga, drugim riječima, morao tako okrutno ubijati. No, nakon toga Kierkegaard se počinje bojati da bi ga objavljivanje moglo dovesti u "dodir s tim smušenim čovjekom koji nema što raditi te stoga samo piše i želi pisati".¹² Takav bi dodir mogao završiti "kao borba pijetlova između Adlera i mene pred

⁹ Isto, str. 390.

¹⁰ Usp. Søren Kierkegaard, *Die Tagebücher II i III*, Grevenberg Verlag, Eupen, 2003.

¹¹ Kierkegaard je 1849. objavio dvije manje rasprave od kojih se na poseban način druga bavi slučajem Adler, ali ne izravnom raspravom o navodnoj objavi, nego o općenitom teološkom problemu razlikovanja genija i apostola. Prva rasprava naslovljena je: *Smije li čovjek dopustiti da ga se ubije zbog istine? Iz ostavštine nekog osamljenog čovjeka. Pjesnički pokušaj*, a druga *O razlici između genija i apostola*. Usp. S. Kierkegaard, *Zwei kurze etisch-religiöse Abhandlungen*, u: *Einübung im Christentum*, nav. dj., str. 271-315.

¹² J. Garff, nav. dj., str. 515.

znatizeljnom publikom”.¹³ Kierkegaard se tog odriče i radije ostavlja Adlera po strani, a rukopis u ladici.

Manju ulogu u odluci oko neobjavlivanja igra i Kierkegaardovo financijsko stanje. Kako je živio samo od oćeve ostavštine i kako nije imao nekih drugih prihoda, Kierkegaard je trebao voditi računa o svom financijskom stanju budući da je sam plaćao tiskanje svojih djela.

Tekst o Adleru svjedoči i o napetosti i o načinu Kierkegaardova rada. Svaku misao cijedi sve dok iz nje ne izvuče i posljednji atom smisla. To je tekst u kojem se može učiti što je dijalektika i kako se Kierkegaard njome služi.

Knjiga o Adleru je most između *Vježbanja u kršćanstvu*¹⁴ i *Filozofijskog trunja*.¹⁵ Kierkegaard ne namjerava optužiti Adlera zbog hereze niti ga namjerava napadati. Njega zanima legitimacija. Kako se netko može pozvati na višu instancu i reći da je pisao pod neposrednim pozivom Spasitelja? Kako netko svoje spise može legitimirati pozivom na utjecaj Duha? Sam Kierkegaard se borio oko odnosa s Bogom. Trudio se molitvom i samorefleksijom oko tog odnosa. Susret s Adlerovom tvrdnjom da mu se objavio Spasitelj i da je pisao pod njegovim nadahnućem Kierkegaard je osjećao izazovom. Stoga će prvo pitanje biti pitanje legitimiteta pisca. Kierkegaard stoga u uvodu u *Knjizi o Adleru* razlikuje pisca premisa od bitnoga pisca. Prvi želi proizvesti što veći učinak na publiku, a drugi, bitni pisac, ima perspektivu.

Kierkegaard se osjetio u prevelikoj blizini s Adlerom. On tu blizinu nije tražio. Naprotiv! Bojao se i blizine i usporedbi s Adlerom. Zato ističe nekoliko stvari. Najprije to da on sam nema nikakva autoriteta. Ne piše i ne govori s autoritetom. Kada piše propovijedi,¹⁶ ne izgovara ih s autoritetom. To isticanje kako je bez autoriteta za Kierkegaarda je iznimno važno. To je način kako on štiti i čuva Sveto i Uzvišeno od zbrke i zabune. Smatra

¹³ *Isto*.

¹⁴ Hrvatski prijevod s njemačkog jezika Branko Miloš, Verbum, Split, 2007.

¹⁵ Hrvatski prijevod Ozren Žunec, Demetra, Zagreb, 1998.

¹⁶ Kierkegaard je objavio nekoliko knjiga propovijedi i govora. Objavljivao ih je u pravilu usporo sa svojim filozofskim tekstovima.

kako postoji velika i nepremostiva razlika između apostola i genija. Sebe ni u kom slučaju ne vidi u kategoriji apostola.

ŠTO JE AUTORITET?

Autoritet nije duboki smisao nekog nauka, misli Kierkegaard.¹⁷ Autoritet se ne dobiva učenjem. Kada bi učitelj imao autoritet zato što posjeduje znanje, onda bi učenik stjecanjem istoga znanja postigao isti autoritet. To međutim, nije autoritet. Autoritet je za Kierkegaarda specifična kvaliteta koja se pokazuje upravo u trenutku kada je sadržaj estetski indiferentan. Kierkegaard autoritet shvaća kao performativnu snagu jezika. U području imanencije autoritet je uvijek prolazan. To je tako u političkim, društvenim, kućnim, disciplinskim odnosima. Sve su to odnosi ljudi međusobno i kao takvi prolazni i kontingentni. U svom temelju ljudi su, usprkos svim razlikama, jednaki. Između Boga i čovjeka, međutim, postoji bitna razlika koja se ne mijenja kroz svu vječnost.

Pozvani, prorok, čovjek s autoritetom koji mu dolazi od Boga, ne stoji više u odnosu s ljudima kao čovjek s čovjekom. Kada bi netko s Božjim autoritetom donio neku nauku koju bi neki genij donio sam od sebe bez Božjega autoriteta, to ne bi bilo isto. Apostol tako spada u sferu transcencije, a ne u sferu imanencije. Za njega vrijede drukčiji kriteriji od onih koji vrijede za odnose među ljudima.

Kako apostol može dokazati da je apostol, da govori autoritetom apostola? On nema drugog dokaza osim svoje izjave. I tako to treba biti! U protivnom vjernik bi došao u izravan odnos s njim i nestalo bi paradoksalnoga odnosa vjere. U međuljudskim odnosima autoritet se pokazuje osjetilno.

¹⁷ Podsjećamo ipak kako će se, usprkos Kierkegaardu, Gadamer, rehabilitirajući pojam autoriteta što ga je prosvjetiteljstvo stavilo u sasvim negativno svjetlo, pozivati upravo na autoritet znanja i smisla. Usp. Hans-Georg Gadamer, *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, ⁵1986., str. 281. ss.

Apostol, naprotiv, nema osjetilnoga dokaza. Najviše što ima jest njegova spremnost da za istinitost onog što govori podnese sve što se od njega bude tražilo.¹⁸ Tko je pozvan i dobio Božji autoritet, on je postao Božje sredstvo koje je usmjereno na djelovanje. Razlikuje se od genija koji može ostati u svom samozadovoljstvu. Genij spada u estetsko područje i mjeri se estetskim kriterijima. Apostol spada u područje vjere i mjeri se vjerskim kriterijima. Zadnje mjerilo apostola jest spremnost na svjedočenje, na mučeništvo. Adler se poziva na religiozno područje. Time izlazi iz estetskoga i izlaže se religioznim kriterijima objave i apostolske službe.

OBJAVA I KRITERIJI RAZLIKOVANJA

Koji su kriteriji razlučivanja istinske objave od lažne u Kierkegaardovoj Knjizi o Adleru? Kierkegaard ne dovodi u pitanje mogućnost objave. Ne bi bilo odveć mudro izravno nijekati da je netko imao objavu. Ako netko tvrdi da je primio objavu, potrebno je drukčijim pristupom propitati o čemu je riječ. Nijekanje nije niti dobar pristup niti vodi k boljem razumijevanju fenomena objave. Tko ima malo razuma, misli Kierkegaard, treba se ili podvrći objavi ili ostati u odmaku sa skeptičkom suzdržanošću. Moguć je i treći stav. Onaj, naime, da se pokaže kako onaj tko tvrdi da ima objavu, sam ne vjeruje u to da je imao objavu.¹⁹ Kierkegaard polazi odatle da Adler govori istinu kada kaže da je imao objavu. Adler ne laže. Kako, međutim, procijeniti je li netko uistinu imao objavu ili nije? Kako procijeniti nije li on sam upao u obmanu?

Što je pojam objave? Kako se definira? Kako se razlikuje istinska objava od lažne?

Kierkegaard objavu vidi izvan estetskoga područja. Drugim riječima, s objavom se ne može bavljati. "Ne,

¹⁸ Usp., Kierkegaard, *Das Buch Adler*, str. 446.

¹⁹ Usp., *isto*, bilješka 1, str. 367.

pojašnjenje i razumijevanje je ono što tražim, posljedica jedino što zahtijevam; ovom se stvari nikako ne bavim zbog zabave.”²⁰ Objava spada u religioznu sferu, a religiozna u sebi sadrži etičku. Etička i religiozna razlikuju se od estetske.

Kakva je razlika između estetskog i etičko-religioznoga? Kierkegaard zamišlja najvećeg mogućega pjesnika. Kada bi on u jednom trenutku rekao da mu se ukazao Isus i da je njegova poezija rezultat nadahnuća Duha Svetoga, u tom istom trenutku estetika se više ne bi smjela baviti njegovim pjesništvom.²¹ Objava je kvalitetno nešto daleko više od svake estetske vrijednosti. Na sličan način Kierkegaard govori i o sv. Pavlu. Pavao nije pisac. Pavao je apostol. Brkati pisca i apostola znači govoriti o Pavlu kao o genijalnom piscu, o njegovim metaforama kao o genijalnim metaforama. To bi bilo isto kao da bi se o Pavlu govorilo kao o najboljem tkalcu. Zbrka dolazi odatle što se misli da je o Pavlu dopušteno govoriti sve u superlativima samo zato što je Pavao velik kao apostol. Pavao jest apostol. On stoji u autoritetu apostola. I njega se mjeri kriterijima apostola. Sve drugo što se tiče estetike u Pavlovim spisima vrjednuje se estetskim kriterijima, ali oni za Pavla apostola i za njegove apostolske spise ne znače ništa. Nešto može biti objava bez neke estetske vrijednosti. Nedostatak estetske vrijednosti neke objave ni u kom se slučaju i ni u kakvom dijelu ne odnosi na religiozno obilježje objave.

U odnosu na nekoga tko za sebe kaže da je imao objavu, svaki je kritičar izvan snage. Kritičar se može staviti pod autoritet objave ili može zašutjeti. Ne postoji, naime, odnos između ljudske kritike i činjenice objave. No, kritičar smije pitati, postavljati pitanja, napastovati pitanjima, hvatati pitanjima. Tko tvrdi da ima objavu, ne mora sa svoje strane odgovoriti. Smije biti škrt na riječima. No, ako on nije takav, ako je, naprotiv, brbljav, ako umjesto da malo govori, da

²⁰ *Isto*, str. 332.

²¹ Iz ove bi perspektive bilo sasvim legitimno postaviti pitanje da li, primjerice, pjesme Vesne Krmpotić, napisane, po njezinu uvjerenju, u religioznom nadahnuću, spadaju u estetsko ili jedino i isključivo u religiozno područje. Drugim riječima, je li riječ o pjesništvu ili prosoštvu.

djeluje i da se drži objave, priča mnogo, može se dogoditi da on koji je navodno doživio izvanredne milosti, upadne u fatalnu situaciju.

Kierkegaard je ironičan. Izmišlja usporedbu o nekom čovjeku koji istupa i kaže: "Bog me pozvao." Nakon toga sasvim tiho dodaje: "U biti nisam sasvim siguran, ali bih htio vidjeti kakav dojam to ostavlja na vrijeme. Izjasni li se ono pozitivno, bit ću siguran da me Bog pozvao."²² U bilješci je još oštriji. Priča o seljaku koji je išao okolo i prosio govoreći kako mu je izgorjela kuća. Došao je tako nekom čovjeku koji ga je, pun sućuti, upitao: "Kako je to bilo, djede, kako se dogodila nesreća kada vam je kuća izgorjela?" Ovaj je odgovorio: "Da, vidite, kuća zapravo još nije izgorjela, ali će uskoro." Ovaj seljak nije bio baš uvjeren da živimo u najboljem mogućem svijetu i nije baš previše vjerovao ljudskoj sućuti prema oštećenima u požaru. Stoga se htio uvjeriti koliko može dobiti za izgorenu kuću prije negoli je zapali.²³

Kierkegaard želi propitati razumije li Adler samoga sebe u onome što sam tvrdi i piše. Potrebno je staviti etički naglasak na ono što dolazi od božanskog autoriteta. Kierkegaard želi stavljati naglasak na to da se Adler pozvao na činjenicu objave.

Da je netko slučajno pitao sv. Pavla je li imao objavu ili nije, Pavao bi odgovorio: "Da!" Da je Pavao, umjesto ovoga ozbiljnoga i kratkoga odgovora, počeo govoriti otprilike ovako: "Da, vidiš, ja sam zapravo to kazao, ali objava je možda prejaki izričaj, ali nešto se zasigurno dogodilo, bilo je nešto genijalno..." stvar bi bila sasvim drukčija.²⁴

Kierkegaard smatra da netko tko je imao objavu, to može sasvim jednostavno i kratko potvrditi. Od onog tko je primio objavu traži ozbiljnost. Religiozno traži da se čovjek podvrgne objavi. Estetsko ne traži poslušnost. No, tumačiti objavu estetskim kategorijama, pozivati se na genijalnost kako bi se olakšalo prihvaćanje objave, znači biti zbrkan.

²² *Isto*, str. 335.

²³ *Usp.*, *isto*, bilješka 2, str. 335-336.

²⁴ *Usp.*, *isto*, str. 338.

Kierkegaardu je važna jasnoća kategorija, jer jasnoća pomaže snalaženju u vremenu.

Demonsko je iznenadno.²⁵ Demonsko čovjeka može iznenada zarobiti i staviti pod svoju moć. No, Bog ne može zlorabiti čovjeka protiv njegove naravi. Između Boga i izabranog čovjeka treba postojati suglasje, dogovor. Potrebno je čuti ponizni: "Evo službenice Gospodnje", ponizni: "Govori, Gospodine, sluga tvoj sluša!". To je izričaj dogovora i razbora. Tako to treba biti u sva vremena. Sve daljnje je kasniji razvoj koji vodi dalje od toga.²⁶ Bog nije Bog zbrke. Tako ni izabrani nije pozvan stvarati zbrku i pobjeći. On treba ljubiti postojeće i biti spreman žrtvovati se. Pozvani je ujedno i onaj tko se sam ponizuje, pristaje na poniznost upravo zato što je uvjeren da je dobio objavu.

U Grčkoj se čudom smatralo sve što se odvaja od normalnoga. Čudo je ono što je nesavršeno i kljasto. Mi smo se navikli na kršćanstvo i smatramo čudom ono izvanredno, ono što ide iznad normalnoga i općega. No, istinska dijalektika čuda je u jedinstvu obaju momenata. Zato je kršćanstvo Grcima moralo biti ludost. Jer Bog se objavio u patnji i to je upravo paradoks. Patnja je slabost i nenormalno, ali ona je upravo takva negativna forma za najviše, izravna forma ljepote, moći, slave. Koga Bog posebno ispunja milošću, njega najprije pritisne duboko ispod općeg.²⁷

Postoje ljudi koji su religiozno probuđeni i istodobno zbrkani. Oni se religioznom služe na egoističan način i tako religiozno učine odvratnim, a sami sebe važnima. Pravi izabrani ponizno služi religioznome i čini sebe odvratnim.²⁸

Da je kršćanska istina paradoks Boga koji je u vremenu bio u tijelu i svijetu, nije istina koja treba naći potvrdu u vremenu i svijetu, nego istina po kojoj će ljudi biti suđeni.

²⁵ U *Pojmu straha* Kierkegaard će demonsko shvaćati nadasve kao strah od dobra i zatvorenost. Usp. *Der Begriff Angst*, Reclam, Stuttgart, 2005., str. 138. slj.

²⁶ Usp., *isto*, bilješka 1, str. 368.

²⁷ Usp., *isto*, str. 373.

²⁸ Usp., *isto*, str. 375.

Istovremenost je Kierkegaardu ključna kategorija odnosa kršćana prema Spasitelju.²⁹ Zašto se događa da ni jedna sadašnjost nije izdržala sa svojim svjedokom istine, a dočim čovjek umre, svi se tako lako slažu s njim? To dolazi odatle što tako dugo dok on živi i dok su njegovi suvremenici s njim istovremeni, u toj situaciji istovremenosti osjećaju trn njegove egzistencije koja ih prisiljava na teške odluke. No, kada on umre, s njim se može biti prijatelj i diviti mu se i sve njegove zahtjeve ostaviti po strani bez velikog razmišljanja. Kada je Sokrat bio živ, nazivalo ga se kočnicom. On sam je znao da je njegov život njegovim suvremenicima trn. Dočim je osuđen na ispijanje otrova i umro, njegovi u Ateni su ga počeli obožavati.

Kada se malom čovjeku dogodi mala poteškoća u životu, onda on iz nje uči nešto. Zašto? Jer poteškoća dotiče njegovo tijelo. No, on može, primjerice, sjediti u kazalištu, čitati novine ili slušati propovjednika o velikim poteškoćama i ostati nedirnut. Zašto? Zato što nije istovremen s onim o čemu je riječ.³⁰ Činjenica da netko istupa s tvrdnjom da je imao objavu stvara dobar povod koji bi mogao stvoriti situaciju istovremenosti.

Osim učenika koji su suvremeni s Učiteljem postoje i oni koji su bijesni na kršćanstvo. Njima se ne bi smjela nijekati inteligencija i demonska nadahnutost, ali oni su redovito malo glupi, misli Kierkegaard. Ne znaju, naime, točno kako bi mogli nanijeti najveću štetu kršćanstvu na koje su bijesni. Napadaju kršćanstvo, ali sami sebe stavljaju izvan njega i upravo stoga nisu u stanju nanijeti mu veliku štetu. Ako bi mu uistinu htjeli naškoditi, trebali bi mu prići na sasvim drukčiji način. Trebali bi kršćanstvo napasti iznutra. Feuerbach je, primjerice, trebao umjesto izravnoga napada na kršćanstvo, postupiti lukavije. Da je demonski šutio i da je izišao s tvrdnjom kako je dobio objavu i da je poput lopova znao iznijeti svoju laž, da je znao ostati čvrsto uz nju dok ortodoksiji ne bi otkrio sve njezine slabe strane koje bi na naivan način iznosio na svjetlo, da je tako postupio, umjesto što je izravno napadao, da se pritajio iza ortodoksnosti i objave kako nitko ne bi otkrio njegovu lukavost,

²⁹ Usp. *Filozofijsko trunje*, Demetra, Zagreb, 1998., str. 63 ss.

³⁰ Usp. *Isto*, str. 385-386.

on bi tek tada ortodoksiju uveo u najteže moguće iskušenje. Najopasniji napad na kršćanstvo ne dolazi izvan njega, nego iznutra i služi se njegovim kategorijama.³¹

Kada bi se Krist pojavio u naše vrijeme, rečeno je dovoljno često, bio bi opet osuđen ili ubijen, osim u slučaju da se dokine smrtna kazna, a tada bi bio osuđen na zamjensku kaznu. Zašto? Zato što istovremenost kvalitetno pritišće, a distanca može nešto učiniti ništavim. Stoga su se na Krista srdili gotovo svi koji su ga susretali, a sada su, 1800 godina nakon njegove smrti, svi kršćani.³² Kada bi Krist došao danas, našao bi svoje stado uspavanim uz pomoć duhovnika.

Dilema je li Adler pozvani, izvanredni, izabrani ili demonski-pametnan pokazuje se krivom. On nije ni izabrani koji je primio objavu, a nije ni demonski lukavi rušitelj kršćanstva. Adler je nešto treće. On je netko tko je povučen u vrtlog. No, on je svejedno i kao takav fenomen svoga vremena.

PSIHOLOŠKI OPIS ADLEROV

Kierkegaard vrlo precizno i oštro opisuje psihološki profil Adlera. Adler je najprije student teologije. Kao studentu nedostaje mu mnogo. Studira Hegela. No, studira ga bez nutarnje spremnosti i sposobnosti kojom bi mogao razlikovati Hegelovu filozofiju od kršćanstva. U njemu ne postoji drugi religiozni život koji bi se suprotstavio Hegelovoj filozofiji. Previše je izložen Hegelovoj filozofiji. I preslabo je zaštićen od nje. Adler je potom župnik, pastor. Kao pastor on je učitelj kršćanstva. Kako? Hegelovom filozofijom.

Kierkegaard je vrlo oštar prema pastorima i propovjedima koje su odveć odvojene od života. Adler iza sebe ima završni teološki ispit i može živjeti u uvjerenju kako je osposobljen za pastora. I on se nada da će biti dobar pastor uz pomoć

³¹ Usp., *Das Buch Adler*, str. 391.

³² Kierkegaard sugerira kako svećenik kome nedostaje svijest prisutnosti, još bolje, sposobnost da Božju prisutnost učini prisutnom, koji nije u stanju proizvesti svijest istovremenosti, nije bitno svećenik jer nije vjernik. Vjernik je istovremen s paradoksom. Usp., *isto*, str. 392.

Hegelove filozofije. Bit će župnik uz pomoć Hegela. No, Adler je pastor na selu, s jednostavnim ljudima. Živi izolirano. Sam s Hegelovom filozofijom. Duhovno je sasvim izoliran. Njegova je muka, s jedne strane, to što sa župljanima ne može dijeliti svoj interes za Hegela a, s druge, to što kao njihov pastor s njima mora graditi zajedništvo. Kierkegaard ne vjeruje da bi Hegelova filozofija mogla biti toliko duboka da nekoga održi na životu u takvom stanju izoliranosti. Adler se tako sa svojim župljanima nalazi u nerazmjernome odnosu. Nalikuje Guliveru koji živi s patuljcima.

Bio je prisiljen biti na propovjedaonici. To je mjesto na kojem je kao pastor pred licem Božjim. Trebao je propovijedati. Morao je, međutim, propovijedati nešto za što je uvjeren da je sam već nadrastao, nešto što je po svom obrazovanju i po svom uvjerenju već prerastao. Kao Hegelovac morao se osjećati obveznim izvući druge iz njihova neznanja i zablude, a kao župnik postavljen je s obvezom da ih poučava jednostavnosti. Tako su se i služba pastora i služba propovijedanja pretvorile u mjesto snažne prisutnosti oprečnih krajnosti.

Osamljenost čovjeka tjera u krajnosti. Osamljenost pojačava proturječja. Onako kako pustinja pojačava krajnosti. Tako se Adleru dogodila katastrofa. Ona je simbolički naznačena u spaljivanju rukopisa o Hegelovoj filozofiji. Radnja je simbolička, ali Kierkegaard opaža kako nagon da se na vani pokaže nutarnja odluka pokazuje upravo nutarnju nesigurnost. Što je snažniji nagon da se vanjskom gestom pokaže nutarnja odluka, to je nutarnja sigurnost u odluku manja.³³ Nagon da se prema van bez prestanka naviješta svjetonazor, samo naoko proizlazi iz nutarnjeg uvjerenja. Kierkegaard smatra kako nije riječ o utemeljenome uvjerenju, nego o nagonu koji Adlera tjera na pronalaženje što više istomišljenika kako bi njegovo slabo utemeljeno uvjerenje bilo dovoljno uvjerljivo njemu samome.³⁴ Ne treba on ljudima, nego ljudi trebaju njemu. On posjeduje uvjerenje u ono što govori samo u mjeri u kojoj ga drugi slušaju. U praznome prostoru i njegovo je uvjerenje prazno.

³³ Usp., *Das Buch Adler*, str. 479.

³⁴ Usp., *isto*, str. 480.

Kierkegaard Adlerovu potrebu da spali Hegelove spise uspoređuje s dva pijanca koja su odlučila prestati piti. Jedan svoju odluku pokazuje bučnim bacanjem boce i čaše kroz prozor, a drugi sjedi za stolom pred bocom i čašom i ne pije. Koji je od njih sigurnije spašen? Promjena se ne mjeri pred drugima izvana, nego pred Bogom iznutra.

Iz ovoga se može naučiti kako je stav nekoga tko se našao pred činjenicom da je dobio objavu i vrlo težak i vrlo jednostavan u isto vrijeme. Njemu nije najvažnije da pošto-poto uvjeri mnoge u istinitost objave. On treba samo biti poslušan nalogu koji je dobio.

Kierkegaard misli da bi Adleru bilo bolje da je umjesto spaljivanja rukopisa o Hegelovoj filozofiji nastavio dnevno baviti se sat-dva Hegelom i njegovom filozofijom, i to toliko dugo dok se ne uvjeri u svoju promjenu. Adler je naime postao pravim hegelovcem tek nakon što je spalio svoj rukopis o Hegelu. Ostavio je navodno Hegela, ali kada je bio pozvan da kaže što smatra objavom, poziva se upravo na Hegela. A Hegel upravo objavu čini suvišnom. Kod Adlera je komično što kaže da je imao objavu i u istom dahu da se objavu ne može misliti objektivno.

Adler, međutim, ima i neke prednosti. On je, naime, potresen. Većina ljudi svoj život u odnosu na vlastiti ja živi kao da nije nikada kod kuće. Adler je potresen. Religioznost je subjektivnost, potresenost. Za razliku od religioznoga odmaka koji se vidi na službenicima koji umjesto propovijedi organiziraju nastupe, Adler je potresen, apsolutno subjektivan i ranjen iznutra. Nije religiozan iz druge ruke, iz odmaka. Adler je u stanju pokrenuti čitatelja jer je sam potresen. No, Adler je, misli Kierkegaard, zbrkan. Njegova prednost koja dolazi iz osobne dotaknutosti religioznim gubi svoju snagu u njegovoj zbrci u odnosu na objavu i samoga sebe.

Kierkegaard respektira Adlera usprkos njegovoj smušenosti upravo zbog njegove religiozne strastvenosti. Njegov konačni sud o Adleru je pozitivan. "Na koncu Adler sa svojom zbrkanošću ima više religioznosti od većine ostalih."³⁵

³⁵ Usp. J. Garff, *Kierkegaard*, str. 513.

Potresenost je univerzalni fenomen religioznosti i odnosi se na apsolutno. Kršćanska se potresenost, međutim, određuje i kontrolira pojmovima. Onaj tko je potresen, ne postaje nešto drugo. Postaje ono što jest. On sam. No, može se dogoditi da potreseni govori jezikom koji nije primjeren iskustvu. Adler govori kršćanskim jezikom o univerzalnoj potresenosti. Na taj način govori neprimjeren o svom iskustvu. O univerzalnoj bi potresenosti trebao govoriti univerzalnim pojmovima. Osim toga, Adler se samim jezikom, po Kierkegaardovu mišljenju, služi na smušen način. Tako je Adler promašio i u kršćanskoj potresenosti i u pojmovnom jeziku. Kierkegaard ga uspoređuje s neizvježbanim jahačem koji jaši neizvježbanoga konja. Adler ne poznaje kršćansko pojmovlje. Da je bio laik, ne bi bio upao u tako tešku zbrku. Tražio bi mir i bio spreman da ga netko pouči. No, Adler je bio teolog, zaređen i bio je filozof. Bio je zahvaćen subjektivno i u tom se trenutku uhvatio za najjači izričaj koji je poznao: objavu.

Objava se, međutim, ne određuje subjektivno. Kierkegaard pokazuje kako kršćanstvo postoji prije moga otkrića kršćanstva, kako ono mora biti prije tu da bi netko postao kršćaninom, kako je kršćansko određenje pretpostavka po kojoj je uopće moguće propitati svoje kršćanstvo.

Privatne objave nisu privatni subjektivni doživljaji. Privatna je objava također mjerljiva objektivnim kriterijima kršćanstva. Privatnost privatne objave ne odnosi se na izvor ili autoritet objave. Odnosi se na pitanje kome je privatna objava autoritet. Privatna objava nije autoritet za Crkvu, nego za pojedinca. Iz toga valja zaključiti kako se privatna objava mjeri na onome kome je dana.

Što se dogodilo s Adlerom ako ono što on opisuje nije bila objava? Kierkegaard pokušava to pojasniti opisom pretvorbe nutarnjega govora, preobrazbom nutarnjega monologa u dijalog.

“Ne samo svatko tko je religiozno probuđen, nego i svatko tko u važnome stupnju posjeduje nutrinu naginje i sposoban je svoj monolog učiniti dijalogom: govoriti sa samim sobom tako da ovaj Sam postane kao neko drugo biće koje postoji izvan njega samog: udvostručiti samoga sebe. Na ovaj se način pjesnički može ići tako daleko i dobiti drugu osobu i ispjevati

cijeli nastup. Upravo stoga što netko tko posjeduje pretežno nutrinu teško nalazi nekoga s kim bi mogao istinski razgovarati, kod njega se razvija nastojanje, to bogatstvo nedostatka, da se podvostruči. Ako se to zna ispravno koristiti, to je uistinu bogatstvo; pitanje je samo da li se treba izreći kada se upadne u to samoudvostručenje. Što se u takvom slučaju ima više mašte, to se lakše može dogoditi da se događaju objave: refleksija je ona koja pokazuje udvostručenje, a mašta staje na maštovit način na stranu prividnog sebstva i dramatično ga podržava.”³⁶

KIERKEGAARDOV STRAH OD SLIČNOSTI

A Kierkegaard? Zašto se on bavio Adlerom tako dugo i tako detaljno? Zbog toga što je kod Adlera opazio opasnu blizinu. Adler ga je fascinirao. Pokazao mu je ono što je on sam tražio od kršćanstva. Neposrednost, potresenost, istovremenost. U isto je vrijeme Adler bio zbrkan i smušen. Zbrkanost se najjasnije vidi u upotrebi pojmova. Na pitanja koja mu je postavila nadležna crkvena vlast Adler odgovara na smušen način. Ne povlači svoje prijašnje izjave, ali ih tumači tako da ih izmjenjuje i daje im novi smisao. Nadao se da bi nauk koji je dobio objavom s vremenom mogao bolje prikazati. Nadao se poboljšanju primljenoga nauka.

Umjesto da pojašni kako se našao u nesvakidašnjem stanju ili da povuče izjavu o tom da je dobio objavu, Adler se povlači u mir i igra ulogu genija pišući knjige. Preobražava se iz apostola u genija. Izlazi iz religioznoga i odlazi u estetsko. Misli da će estetskim pojašniti religiozno. Za Kierkegarda je Adler tim kvalitativnim promjenama izišao iz sfere duha jer kontinuitet je u području duha sam duh. Avantura u području duha je zbrka duha.

Adler je, prema Kierkegardu, trebao povući svoju izjavu o objavi ili anulirati svoje četiri naknadne knjige, koje su napisane

³⁶ *Isto*, str. 496-497.

kao da se ništa nije dogodilo. No, kako ne čini ništa od toga, dokazuje da je zbrkan. Adler je Kierkegaarda zahvatio stoga što je Kierkegaard u njemu našao dva problema kojima se izravno bavio. Pitanje autoriteta i pitanje objave. Oba su problema u srcu *Straha i drhtanja*, teksta na kojem je Kierkegaard radio u trenutku susreta s Adlerom.

Drugi razlog zašto se bavio Adlerom bila je blizina oponašanja stila.³⁷ Kierkegaard je opažao u Adlera užitak produciranja. I prepoznaje u njemu obrise samoga sebe. On sam je bio neka vrsta grafomana. Fredrik Helveg koji je objavio kritiku Adlerovih knjiga u *Dansk Kirtidende* govori o sličnosti Adlera s Kierkegaardom. Kierkegaardu je ta kritika jako zasmetala. Stil i ponavljanja kojima se Kierkegaard obilno služio u svojim tekstovima smetaju mu kod Adlera. U Adleru je opažao lik pastora i propovjednika kako ga je sam zamišljao i istodobno opažao razliku koja mu je smetala.

Kierkegaard je zbog činjenice da se Adler poziva na autoritet objave trebao doći u jasnoću zbog sebe samoga i svojih tekstova. Kada piše o autoritetu objave, onda Abrahama vidi kao poslušnog i šutljivog oca vjere koji se odriče svega konačnoga. Tim gestom se izdiže iznad etičkog, i snagom vjere u apsurdno sve dobiva natrag.³⁸ Adler ne odgovara tom tipu vjernika. Niti je poslušan, niti je šutljiv, niti se ičega odriče. Naprotiv! Brblja, tumači sam objavu, mijenja shvaćanje onoga što je sam nazvao objavom te se, nakon priziva na autoritet objave, vraća u područje estetskoga kao da se ništa nije dogodilo.

³⁷ Možda bi ovaj strah od blizine i uspoređivanja trebalo čitati iz Girardove perspektive mimetizma, nastanka nasilja upravo tamo gdje postoji velika sličnost među sukobljenim stranama. Time bi se jasnije pokazala Kierkegaardova senzibilnost kojom je već izdaleka opažao opasnost sukoba i njegova religiozna osjetljivost koja je stajala u podnožju odluke da ne objavi tekst o Adleru, ali nadasve svijest kako bi ulazak u sukob objavljivanjem teksta najснаžnije pokazao njihovu sličnost koju je Kierkegaard pošto-poto htio izbjeći.

³⁸ Vidi, *Strah i drhtanje*, Verbum, Split, 2000.

KONAČNI SUD

Kierkegaard je suglasan s reakcijom službene danske Crkve u slučaju Adler, ali on tu suglasnost nije objavio. Da je to učinio, bio bi protiv sebe samoga u svojim kasnijim sukobima s tom Crkvom. Za sebe, međutim, govori da je bez autoriteta, a to znači da je u svojim tekstovima izvan autoriteta danske Crkve. Svoj odnos s Crkvom želi vidjeti na sasvim drukčiji način. Kierkegaard uporno ističe kako piše bez autoriteta i uporno zastupa slobodu mišljenja i kritike. Adler se prizivom na autoritet objave izložio autoritetu Crkve i doživio s pravom suspenziju od te Crkve.

Tko se poziva na autoritet objave, izlazi iz područja estetike i izlaže se težim zahtjevima. Ti se zahtjevi mogu sažeti u četiri. Najprije, *dosljednost života u skladu s objavom. Potom, spremnost podnošenja svega zbog svjedočanstva. Nadalje, spremnost na odgovore službenoj crkvi. I konačno, spremnost da se iskustvo objave mjeri kršćanstvom i njegovim kriterijima objave.*

Budući da se Adler nije trudio svoj život uskladiti s onim što je nazivao objavom, nego se, naprotiv, trudio sačuvati svoje mjesto pastora, budući da nije bio spreman na podnošenje nepravdi zbog primljene objave, budući da nije jasno i spremno odgovarao na pitanja svoje Crkve i budući da nije pokazao spremnost da svoje iskustvo koje je nazvao objavom stavi pod kriterij kršćanstva, Kierkegaard je odbacio tezu o objavi. No, budući da je u Adleru osjećao snažnu subjektivnost koja se osobno izlaže zahtjevima kršćanstva, Kierkegaard je osjećao snažnu privlačnost i izazov u onom što je Adler objavljivao. No, njegov zaključak je da Adler nije primio objavu, da nije nutarnji neprijatelj kršćanstva, nego je potresen i religiozno probuđen, ali na zbrkan i smušen način.

Kao što zavodjenje počinje u trenutku pristanka na igru zavodjenja i kao što se zov pretvara u poziv u trenutku odziva, tako se i objava pokazuje u trenutku vjerničkoga odgovora. Svaki od ovih fenomena pokazuje svoje učinke na onom tko im je izložen. Stoga su Kierkegaardovi kriteriji za prosudbu

objave razumljivi. Svaki priziv na objavu koji nije usklađen s navedenim kriterijima pokazuje kako nije riječ o objavi.

Bavljenje slučajem Adler Kierkegaardu je omogućilo i jasno razlikovanje objave od obmane, ali i produbljeno shvaćanje ljudske duše, koja prolazi kroz iskustvo potresenosti i religioznog probuđivanja. Tako, naše bavljenje Kierkegaardovim bavljenjem Adlerom, otkriva veliku potrebu ne samo traženja jasnoće razlikovanja objave i objava od obmane i obmana, što se nadasve pokazuje važnim unutar odnosa u crkvenim zajednicama, nego podjednako, ako ne i više, osvjetljenje i razumijevanje ljudskih religioznih iskustava izvan kategorija objave. Nije dovoljno znati kako prosuditi je li neki fenomen objava ili obmana. Potrebno je znati što se i zašto događa u ljudskoj duši koja je izložena religioznoj potresenosti, objavi ili obmani.

Søren Kierkegaard and the case of Adler

Summary

Søren Kierkegaard has been intensively preoccupied with the case of Adolf Peter Adler, who, in an introduction to his sermons, pleaded for an experience that he has identified as direct revelation. This paper tries to show what kind of experience it is, then the reasons that made Kierkegaard give attention to the Adler case, and finally why he decided not to publish the finished text. At the end, the paper gives the criteria for distinction between the phenomena of revelation and delusion or confusion.